

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 6129/04

ע"א 7673/04

בפני :
כבוד הנשיא א' ברק
כבוד השופט א' ריבלין
כבוד השופט א' גרוניס

המערערת בע"א 6129/04
והמשיבה בע"א 7673/04 :
אסתרינה טרטמן

נ ג ד

המשיבות בע"א 6129/04
והמערערות בע"א 7673/04 :
1. "הכשרת הישוב" חברה לביטוח בע"מ
2. "אבנר"-איגוד לביטוח נפגעי רכב בע"מ

ערעורים על פסק-דין של בית-המשפט המחוזי בחיפה
מיום 13.6.04 בת.א. 1580/00 שניתן על-ידי כבוד השופט
י' עמית

תאריך הישיבה : י"ד באלול התשס"ה (18.9.05)

בשם המערערת בע"א 6129/04
והמשיבה בע"א 7673/04 :
עו"ד צבי רפפורט

בשם המשיבות בע"א 6129/04
והמערערות בע"א 7673/04 :
עו"ד חיים דוד חיות

פסק-דין

השופט א' ריבלין:

1. זהו ערעור וערעור שכנגד על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה (כבוד השופט י' עמית) שעניינו גובה הנזק של המערערת בגין תאונת דרכים שבה הייתה מעורבת.

אסתרינה טרטמן, המערערת והמשיבה שכנגד (להלן: המערערת), ילידת שנת 1957, נפגעה בתאונת דרכים ביום ה-9.1.1997, כאשר המכונית שבה נהגה פגעה

במכונת אחרת. המערערת נפגעה בחלקי גוף שונים ואובחנו אצלה, בין היתר, שברים ביד שמאל, ברגל שמאל, בצלעות ובחוליה גבית. הועדה הרפואית של המוסד לביטוח לאומי קבעה למערערת נכות רפואית משוקללת של 34.39% ולאחר הפעלת תקנה 15 לתקנות הביטוח הלאומי (קביעת דרגת נכות לנפגעי עבודה), תשט"ז-1956, העמידה את נכותה הסופית על 52%. המערערת הגישה תביעה על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975 (להלן: חוק הפיצויים), כנגד חברות הביטוח המשיבות והמערערות שכנגד (להלן: המשיבות).

2. המחלוקת שהתגלעה בפני בית המשפט המחוזי נסבה על שאלת הנזק בלבד ובכלל זה, על השאלה מהי הפגיעה ביכולת השתכרותה של המערערת עקב התאונה. השאלה המרכזית שהתעוררה הייתה מדוע התפטרה המערערת מעבודתה כפקידה בכירה בבנק "יהב" למעלה מארבע שנים לאחר התאונה – האם מפאת חוסר יכולתה לתפקד במקום עבודה כטענתה, או שמא כדי להקדיש את מרצה לפעילות פוליטית, כפי שטענו המשיבות.

בית המשפט המחוזי מצא את עדותה של המערערת מהימנה וקיבל את טענתה כי כתוצאה מהתאונה נפגע כושר עבודתה "אם מבחינת שעות הישיבה הנדרשות, ואם מבחינת יכולת הריכוז והזיכרון". בית המשפט השתכנע כי המערערת עזבה את עבודתה בעיקר בשל התאונה, אם כי היו גם סיבות נוספות לכך, ובהן רצונה להקדיש זמן לילדתה הקטנה ולפעול בתחום הפוליטי. בית המשפט העמיד את הפגיעה בכושר ההשתכרות של המערערת על 40%, לעבר ולעתיד, ופסק לה פיצויים בראשי נזק שונים, בהם כאב וסבל, הפסד השתכרות בעבר, הפסד השתכרות בעתיד, הפסד פנסיה, עזרת צד-שלישי בעבר ובעתיד והוצאות שונות. לצורך חישוב הפסד ההשתכרות הועמד שכרה של המערערת על 15,000 ש"ח לחודש, לעבר ולעתיד. עבור ששת החודשים שבהם נעדרה לחלוטין מעבודתה פוצתה המערערת בשיעור של מחצית מאבדן שכרה, שכן במהלך חודשים אלה שולם לה שכרה המלא, אך בגין חלק מהתקופה נוכו ימי מחלה שצברה. הסכום הכולל שנפסק למערערת בכל ראשי הנזק הגיע לסך של 2,460,000 ש"ח. מסכום זה נוכו פיצויי הפיטורין בסך 200,000 ש"ח.

מכיוון שהסכום של הפיצויים נבלע כמעט במלואו בגמלאות המוסד לביטוח לאומי, שהסתכמו ב-2,373,317 ש"ח, נפסק כי על המשיבות לשלם למערערת סך של 565,000 ש"ח ($2,260,000 \times 25\%$), זאת מכוח הוראת סעיף 300(ג) לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995. בית המשפט הוסיף וקבע כי אם בעקבות דיון נוסף של וועדה של המוסד לביטוח לאומי יופחתו הגמלאות להן זכאית המערערת, כך

שהסכום שנפסק למערערת בניכוי הגמלאות יהיה גבוה מ-25% מהסכום ללא ניכוי הגמלאות, תהא היא זכאית גם לאותו סכום.

3. המערערת טוענת כי היה על בית המשפט לקבוע לה נכות תפקודית גבוהה יותר מזו שנקבעה, בפרט לאור העובדה שוועדה רפואית של המוסד לביטוח לאומי קבעה כי שיעור נכותה הינו 52%. עוד טוענת המערערת כי בסיס השכר עליו הסתמך בית המשפט בחישוב אבדן השתכרותה היה נמוך מידי, בעיקר מכיוון שהוא שיקלל את הסברה הבלתי מבוססת לפיה המערערת הייתה מפחיתה בהיקף המשרה על מנת לבלות יותר זמן במחיצת ילדיה. על בית המשפט היה לקבוע לדעתה בסיס שכר בגובה שילוש השכר הממוצע במשק, וזאת עד לגיל 68 שנים (ולא גיל 65 כפי שנקבע). המערערת גורסת עוד כי יש להוסיף ריבית על הפסדי ההשתכרות שלה בעבר, הגם שסכום הנזקים נבלע בתגמולי המוסד לביטוח לאומי. כמו כן, לשיטתה, אין לנכות את פיצויי הפיטורין מהסכום שנפסק לה, שכן המשיבות לא טענו לכך, תשלום הפיצויים לא הוכח, ובפרט, אם הייתה נדרשת לכך, הייתה היא מראה, לטענתה, בנקל, כי לפי תנאי העסקתה היא הייתה זכאית לפיצויי פיטורין גם בשל הפסקת עבודה בהגיעה לגיל פרישה. המערערת מוסיפה כי לא היה זה ראוי שבית המשפט ישער מהו גובה פיצויי הפיטורין ששולמו לה, וניתן היה להוכיח את סכום הפיצויים הממשי. לבסוף טוענת המערערת כי הסכום שנפסק לה בראש הנזק של עזרת הזולת נמוך מידי, וגם עליו צריך היה להוסיף ריבית.

4. המשיבות, מצדן, סבורות כי לאור העובדה שהמערערת ביקשה לפנות לפעילות פוליטית, והיא אף הייתה מועמדת לכנסת, פעמיים, יש להניח כי היא הייתה פורשת לפני גיל הפרישה. לדעתן, אי-פסיקת ריבית בגין הפסדי העבר של המערערת, בדין יסודה, נוכח העובדה שגם גמלאות המוסד לביטוח לאומי ששולמו למערערת הובאו בחשבון בערך הקרן שלהן ללא ריבית. אליבא דהמשיבות, ניכוי פיצויי הפיטורין ששולמו למערערת מוצדק, ככל שפרישתה מעבודתה בבנק אכן נבעה מהתאונה.

בערעורן שכנגד טוענות המשיבות כי בית המשפט הסתמך בפסק-דינו על עדותה היחידה של המערערת, אך לא נימק זאת כפי שדורש סעיף 54 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971 (להלן: פקודת הראיות). לטענתן, אילו היה בית המשפט המחוזי נדרש לסעיף "היה עליו לקבוע כי המערערת לא עמדה בנטל המוטל עליה להוכיח תביעתה". נוסף על כך, גורסות המשיבות, כי מהחלטת בית המשפט קמא בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דינו, עולה שבית המשפט כתב את פסק-הדין כשפרוטוקול הדיון אינו מצוי לנגד עיניו; בשל כך, טוענות המשיבות, נקבעו ממצאים עובדתיים הסותרים את הפרוטוקול. המשיבות טוענות כי הפגיעה בכושר ההשתכרות שנגרמה

למערערת נמוכה מכפי שקבע בית המשפט קמא. על כך מעידה, לדבריהן, העובדה שלאחר תם תקופת ההחלמה התקדמה המערערת בעבודתה בבנק ושכרה עלה. הסיבה להפחתת היקף משרתה ולהתפטרותה כעבור ארבע שנים מהתאונה לא הייתה נעוצה בקשיים שנבעו מנזקיה בתאונה, אלא, לדעת המשיבות, רצונה של המערערת לשהות במחיצת ילדתה ולהקדיש את זמנה לפעילות פוליטית. עוד טוענות המשיבות כי המערערת לא הוכיחה די הצורך שנגרמו לה נזקים של אבדן ימי מחלה, הפסד פנסיה וצורך בעזרת הזולת.

5. דינם של הערעור והערעור שכנגד להתקבל באופן חלקי, כמפורט להלן. הצדדים הרבו טענות בסיכומיהם - לא אדון אלא בחלקן, שכן יתר הטענות נוגעות, רובן ככולן, לקביעותיו העובדתיות של בית המשפט המחוזי, והתרשמתי כי קביעות אלה מבוססות היטב במכלול חומר הראיות שהיה בפני בית המשפט. הראיות שבאו במשפט כללו, בין השאר, את עדותה של המערערת, את החקירה שנערכה לה על-ידי חוקרת פרטית שהתחזתה לעיתונאית ואת קביעות הועדה הרפואית של המוסד לביטוח לאומי. בממצאים עובדתיים כגון דא אין ערכאת ערעור נוטה להתערב, ואין עילה לסטות מכלל זה ביחס לעניינים אליהם מתייחסות אותן טענות.

אשר לטענותיהן של המשיבות בדבר הפגמים הדייוניים שנפלו לכאורה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי, טוענות המשיבות כי שגה בית המשפט בכך שביסס את פסק-דינו אך על עדותה של המערערת, מבלי לנמק זאת בהתאם לסעיף 54 לפקודת הראיות. סעיף 54 קובע לאמור:

פסק בית משפט במשפט אזרחי באחד המקרים שלהלן על פי עדות יחידה שאין לה סיוע, והעדות אינה הודיית בעל דין, יפרט בהחלטתו מה הניע אותו להסתפק בעדות זו; ואלה המקרים:
... (2) העדות היא של בעל דין או של בן-זוגו, ילדו, הורו, אחיו או אחותו של בעל דין;

בטענה זו אין ממש. חובת ההנמקה לפי סעיף 54 קמה בהתקיימותם של שני תנאים: האחד, פסיקה על-פי עדות יחידה שאין לה סיוע ואין היא הודיית בעל דין; השני, התקיימות אחד המקרים המנויים בסעיף (ראו: 'קדמי על הראיות (תשס"ד) 1238). בין אם הסיוע לעדות היחידה אינו אלא ראיה ממקור נפרד ועצמאי ובין אם די אך ב"תוספת ראייה" – נתקימה כאן ראיה מסייעת (ראו שם, בע' 1240). פסק דינו של בית המשפט המחוזי מפרט את הראיות הנוספות עליהן הוא נסמך, בהן מכתבים מאת

רופאים תעסוקתיים, מכתב סמנכ"ל הבנק בו עבדה המערערת ובעיקר תמליל חקירתה של המערערת על-ידי חוקרת פרטית מטעם המשיבות – שנסקר בהרחבה בפסק הדין. משכך לא קם עוד הצורך בהנמקה נפרדת להסתמכות על עדותה של המערערת.

המשיבות סבורות כי בית המשפט קמא פגע בזכותן להתגונן כהלכה בכך שכתב את פסק דינו מבלי שפרוטוקול הדיון היה ברשותו, שכן גרסתן לא עמדה בפניו. לטענה זו של המשיבות השיב בית המשפט קמא בהחלטתו לעיכוב ביצוע פסק-דינו: "אומר בקצרה כי הצדדים עצמם סיכמו על אתר, עוד לפני שהפרוטוקול היה בפניהם, ואיני רואה מניעה כי גם בית המשפט יתן פסק דינו בעוד רישומם של הדברים עדיין 'טרי' בזיכרונו וברישומיו, מבלי להמתין לפרוטוקול המודפס". דברים אלה מקובלים עלי ולא התרשמתי כי נפל פגם בהחלטתו של בית המשפט קמא ליתן פסק-דינו במהירות הראויה.

עד כאן טענותיהן של המשיבות בעניינים שבפרוצדורה.

6. בפוסקו פיצויים למערערת בראשי הנזק של הפסד השתכרות בעבר ועזרת צד שלישי בעבר העיר בית המשפט: "לא מצאתי לנכון להוסיף ריבית על הסכומים דלעיל, מאחר וגם על ניכויי המל"ל בגין תשלומים ששולמו בעבר, לא נוספה ריבית". על כך מלינה המערערת. לטענתה, לא הייתה כל הצדקה שלא לזכות אותה במקרה זה בתשלומי ריבית. טענה זו דינה להתקבל.

תאונת הדרכים גרמה למערערת הפסדים ו"רווחים". הפסדים כיצד? אלמלא התאונה הייתה המערערת משתכרת יותר משהשתכרה בפועל, ולא הייתה נאלצת להוציא את שהוציאה עבור עזרת הזולת. ו"רווחים" כיצד? בעקבות התאונה, שולמו למערערת סכומים שונים, בהם למשל תגמולי המוסד לביטוח לאומי. מלאכתם של דיני הפיצויים היא מלאכת האיזון בין ההוספה לכיסו של הנפגע, לבין הגריעה ממנו, כתוצאה מהעוולה. ניתן לדמות את פסיקת הפיצויים למאזניים - על כף אחת של המאזניים החיצוניות מונחת משקולת "אלמלא", הבוחנת את מצבו של הניזוק אלמלא התאונה. על הכף האחרת של המאזניים החיצוניות מונחת משקולת "עקב", הבוחנת את מצבו של הניזוק עקב התאונה. מטרת הפיצויים היא לעיין את המאזניים. לשם כך יש להניח על כל אחת מכפות המאזניים משקולות שליליות של "הפסד", המגלמות את הפסדיו של הניזוק עקב התאונה, ומשקולות חיוביות של "רווח" המגלמות את היתרונות ואת הרווחים שצמחו לניזוק - אם צמחו - עקב התאונה. לאחר שהונחו על המאזניים כל המשקולות, מגלמת נטייתן את הפער בין מצבו של הניזוק אלמלא

התאונה לבין מצבו עקב התאונה. או אז, ניתן להשיב, עד כמה שניתן, את מצבו של הניזוק לקדמותו, על דרך של פסיקת סכום פיצויים שיתקן את חוסר האיזון שנגרם בעקבות התאונה (ראו: ע"א 140/00 עזבון המנוח מיכאל אטינגר ז"ל נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים פ"ד נח(4) 486, 509-510).

שקילת היתרונות והחסרונות של הניזוק כתוצאה מן העוולה מתבצעת ביום מתן פסק-הדין. מועד מתן פסק הדין הוא מועד הערכת גובה החיסרון וגובה היתרון. בהערכת סכומים אלה ניצב בית המשפט במשולש הגבולות שבין ההווה, העבר והעתיד. עליו להשקיף לפנים ולאחור, ולהביא את יתרונות וחסרונות העבר מצד אחד, ואת יתרונות וחסרונות העתיד מצד שני, לכלל מכנה משותף על-ידי השוואת ערכיהם ליום מתן פסק-הדין. להשוואה זו שני פנים: את סכומי העבר יש לשערך בערכים ריאליים ליום פסק הדין, ולהוסיף עליהם את מחיר השהיית התשלום, זאת באמצעות הוספת הפרשי הצמדה וריבית; את סכומי העתיד יש להפחית לכלל ערכם ביום פסק-הדין בדרך של היוון.

כאמור, על מנת לקבוע את ערכם האמיתי של כל הסכומים ששולמו לניזוק או נשללו ממנו עקב התאונה עד ליום מתן פסק-הדין – הפסדי העבר ותקבולים מן העבר כאחד - יש להוסיף עליהם גם ריבית. אין להסתפק בהצמדה בלבד, שהרי הסכומים שהיו בידיו של הניזוק אלמלא התאונה, היו בוודאי מניבים פירות, וגם אלה נשללו ממנו עקב התאונה; ומנגד, יש להניח, הסכומים ששולמו לניזוק עקב התאונה, קודם ליום פסק-הדין, הניבו פירות כשהם בידיו (או חסכו לו את הצורך ליטול הלוואה בריבית).

7. בענייננו, שולמו למערערת על-ידי המוסד לביטוח לאומי, עד ליום ה-31.3.04, תגמולים שונים בסך 626,363 ש"ח, לפי חוות הדעת האקטוארית שעמדה בפני בית המשפט קמא. על סכום זה נוספה בחוות הדעת תוספת הצמדה בסך של 35,433 ש"ח אך לא נוספה עליו ריבית. בית המשפט קמא, כאמור, "קיזז" את העדר תוספת הריבית על תשלומי המוסד לביטוח לאומי על-ידי הימנעות מהוספת ריבית על סכום הפיצויים שנפסקו בגין נזקי העבר. בכך נתפס בית המשפט לכלל טעות. ככלל, אין לרפא את הפגם הטמון באי-הוספת ריבית על תשלומי המוסד לביטוח לאומי בעבר בדרך של אי-הוספה של ריבית על נזקי העבר. לכך שני טעמים: ראשית, בין הסכומים השונים עלול להיות פער, והקיזוז, ככל שהוא גס מאוד, עלול להוביל לעיוות-דין. שנית, סכום חסרון-הכיס שנגרם לניזוק עלול להיות בעל נפקות כשלעצמו, מחוץ למאזני-הפיצויים, ואי-חישוב סכום זה במדויק – תוך התחשבות גם בריבית שיש להוסיף עליו - עלול

להוביל לטעות-נגררת. טעם אחרון זה בא לידי ביטוי בענייננו: הסכום שנגרע מן המערערת עקב התאונה, כפי שחישב אותו בית המשפט המחוזי, "נבלע" בתשלומי המוסד לביטוח לאומי, ולאור הוראת סעיף 330(ג) לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 (להלן: חוק הביטוח הלאומי), קמה למערערת הזכות להיפרע מהמשיבות אך 25% אחוזים מסכום זה (ראו: ע"א 5584/01 עיזבון המנוח שמואל מנשה נ' אררט חברה לביטוח, פ"ד נח(4) 677). דא עקא, שבית המשפט קמא לא כלל בסך-כל סכום הפיצויים את הסכום שנגרע מכיסה של המערערת בגין האיחור בתשלום על נזקי העבר, הלא הוא סכום הריבית על נזקי העבר, זאת - לאור ה"קיוזו" שערך. בשל כך, כאשר חישב בית המשפט את הסכום היחסי שעל המשיבות לשלם למערערת, לפי סעיף 330(ג) לחוק הביטוח הלאומי, הביא בחשבון, למעשה, סכום נמוך יותר מהסכום שנגרע מן המערערת בפועל. על בית המשפט היה לחשב את שעורם של עשרים וחמישה האחוזים מגובה חסרון הכיס המלא שנגרם למערערת, הכולל גם ריבית בגין נזקי העבר. אכן, ישנם מקרים בהם קיוזו או הימנעות מהוספת סכום הריבית, על הפיצויים מזה ועל התגמולים מזה, מהווים "משחק סכום אפס" - שכן כך או אחרת התוצאה זהה. במקרים אלה, ברור שלקיוזו שיעורי הריבית לא תהיינה השלכות של ממש, ועריכתו אף עשויה לפשט את חישוב סכום הפיצויים. אולם קיוזו זה ראוי לערוך בזהירות, תוך שימת לב לכך שכל פועלו הינו "טכני" ולא מהותי.

התוצאה היא כי יש להחזיר את התיק לבית המשפט המחוזי, על מנת שיקבע את גובה הריבית על כל אחד מהסכומים הרלבנטיים לפי המועד בו שולמו, ויחשב מחדש את גובה הפיצויים המגיעים למערערת.

8. מצאתי צורך להתייחס גם לסוגיית פיצויי הפיטורין. בית המשפט קמא שיערך את סכום פיצויי הפיטורין שקיבלה המערערת ל"כ-200,000 ש"ח" וניכה סכום זה מהפיצויים ששולמו לה. כאמור, המערערת טוענת כי לא היה מקום לנכות את הסכום שכן נושא זה לא נטען ולא נדון בפני בית המשפט קמא, ומכל מקום, לדבריה, סכום זה היה משתלם לה גם במקרה של פרישה מהבנק בהגיעה לגיל פרישה. עוד טוענת המערערת כי הסכום האמור הינו סכום משוער, וכי אין זה ראוי לפסוק על סמך סכומים שלא הוכחו. המשיבות טוענות מצידן כי ככל שפרישתה של המערערת מעבודתה נובעת מהתאונה, היה מקום לנכות סכום זה, וכי הסכום האמור עולה מהסכום הפרישה עליו חתמה המערערת ביום ה-10.10.01. אם כן, שתיים הן השאלות המתעוררות בעניין פיצויי הפיטורין – האם היו משתלמים הפיצויים אלמלא פרשה המערערת עקב התאונה, ואם כן, מהו סכומם. התרשמתי כי שאלות אלה לא התבררו די צרכן בפני בית

המשפט המחוזי, ועל כן יוחזר אליו התיק גם לעניין זה, על מנת שיוצגו בפניו ראיות נוספות במידת הצורך וינתן פסק-דין משלים על יסוד הבירור העובדתי.

כפי שהבהרתי בפתח הדברים, עיינתי ביתר טענותיהם של הצדדים, ולא מצאתי לנכון להתערב בקביעותיו האחרות של בית המשפט המחוזי אליהן מתייחסות הטענות.

התוצאה היא שהתיק יחזור לבית המשפט המחוזי על מנת שילוכנו בפניו הסוגיות אשר פורטו לעיל. בנסיבות אלה לא ראיתי ליתן צו להוצאות.

ש ו פ ט

הנשיא א' ברק:

אני מסכים.

ה נ ש י א

השופט א' גרוניס:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט ריבלין.

ניתן היום, ד' בכסלו התשס"ו (5.12.05).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ה נ ש י א